

วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2561)

เกษตรกรอินทรีย์ภายใต้พื้นที่แห่งอำนาจของ
มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในสังคมสมัยใหม่
Organic Farmer under the Power Space of Organic
Farming Standards in Modern Society

วรฉัตร วริวรรณ* และ เบญจวรรณ บุญโทแสง**
Warachart Wariwan and Benchawan Boontosang

*อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

**อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

Wariwan, W. and Boontosang, B. (2018). 14 (1): 119-140

DOI: 10.14456/jssnu.2018.7

Copyright © 2018 by Journal of Social Sciences, Naresuan University: JSSNU

All rights reserved

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการนำเสนอประเด็นการวิพากษ์ระบบเกษตรอินทรีย์เพื่อการค้า โดยมีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เป็นกลไกของการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการควบคุมกระบวนการผลิตกับเกษตรกร ทำให้เกษตรกรต้องกำกับความคิดและวิธีการทำการเกษตรของตนเองอย่างเข้มข้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการเป็นเกษตรกรอินทรีย์ที่ดี ผ่านการสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพสูง มีปริมาณมาก และปลอดภัยจากสารเคมี มาตรฐานเกษตรอินทรีย์จึงมีฐานะเป็นปฏิบัติการทางอำนาจ ภายใต้ระบอบแห่งความจริงที่กำหนดให้เกษตรกรอินทรีย์ต้องเชื่อฟังและจำนน จนท้ายที่สุดปฏิบัติการทางอำนาจนี้ก็แทรกซึมเข้าสู่จิตใจและจิตวิญญาณของเกษตรกร ทำให้ร่างกายเกษตรกรอินทรีย์กลายเป็นพื้นที่ภายใต้อำนาจทางวินัยที่พร้อมจะควบคุมตนเองอย่างเข้มข้น เพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นเกษตรกรอินทรีย์ที่สมบูรณ์แบบ ท้ายที่สุดบทความชิ้นนี้ พยายามที่จะเสนอทางออกเกี่ยวกับการเป็นเกษตรกรอินทรีย์ที่สามารถรู้เท่าทันอำนาจ ความรู้ และความจริง ในฐานะเกษตรกรอินทรีย์ผู้รู้คิด ซึ่งสามารถตั้งคำถามและเจรจาต่อรองกับมาตรฐานหรือผู้เชี่ยวชาญ อันจะนำไปสู่การออกแบบวิถีเกษตรอินทรีย์อย่างมีอิสระ และสร้างทางเลือกในความเป็นอินทรีย์ของตนเอง

คำสำคัญ : เกษตรกรอินทรีย์, อำนาจ, มาตรฐานเกษตรอินทรีย์, สังคมสมัยใหม่

Abstract

This article presents the critical issues of the organic farming system for trade. The organic farming standard is the mechanism by which power relationships are established to control farmers in the production process. The farmers have to control their thoughts and methods of farming intensely to achieve the goal of being a good organic farmer through the production of high quality, high volume and safe from chemicals. The organic farming standard is a practice of power under the regime of truth that led to the requirement for organic farmers to obey and surrender. Finally, this practice of power penetrates into the minds and soul of farmers The body of farmers become the space under disciplinary power who control yourself intensely for space and time to be named as a perfect organic farmer. Finally, this article tries to provide an outlet for modern organic farmers to literacy in the power, knowledge and truth as organic farmers who can be questioned and negotiated with a standard or expert to design their organic way of life by freely and make a choice in their own organic.

Keywords : Organic Farmer, Power, Organic Farming Standards, Modern Society

บทนำ

ท่ามกลางกระแสความห่วงใยและใส่ใจในสุขภาพของมนุษย์ การบริโภคอาหารที่ปลอดภัยจากสารเคมีและสารปนเปื้อนกลายเป็นทางเลือกใหม่ที่มนุษย์หันมาตระหนักถึงการดูแลสุขภาพของตนเอง เพราะสารเคมีได้ก่อให้เกิดอันตรายต่อร่างกาย ทั้งตัวเกษตรกรผู้ผลิตและตัวผู้บริโภค ซึ่งหากมีกระบวนการผลิตที่สามารถรับรองความปลอดภัยจากการปนเปื้อนสารเคมี ก็จะสามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผลผลิตทางการเกษตร กระบวนการผลิต รวมไปถึงตัวผู้ผลิตด้วย ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้หลายประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศในทวีปยุโรปและอเมริกา รวมถึงประเทศไทยได้กำหนดนโยบายส่งเสริมวิถีการผลิตทางการเกษตรแบบใหม่ที่ปลอดภัยจากสารเคมีภายใต้ชื่อ “เกษตรกรอินทรีย์” อีกทั้งยังสร้างกระบวนการในการกำหนดคุณภาพ โดยการนำมาตรฐานอินทรีย์เข้ามากำกับควบคุม เพื่อให้ทุกกระบวนการทุกขั้นตอนของวิถีเกษตรอินทรีย์เป็นไปอย่างปลอดภัยจากสารเคมี มาตรฐานจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของความปลอดภัย ซึ่งทำหน้าที่กำหนดคุณลักษณะของเกษตรกรอินทรีย์ รวมไปถึงการเป็นผู้บริโภคในสังคมสมัยใหม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ท้ายที่สุด มาตรฐานดังกล่าวก็ได้ผู้กรัดวิถีการเกษตรให้ตกอยู่ภายใต้ระบอบของความจริงว่าด้วยความเป็นเกษตรอินทรีย์ที่ตายตัวเพียงหนึ่งเดียว อันส่งผลให้เกษตรกรอินทรีย์ไม่สามารถแสวงหาทางเลือกในแนวปฏิบัติอื่นได้ นอกเหนือจากการเป็นเกษตรกรอินทรีย์ที่ดีตามมาตรฐานในฐานะเกษตรกรอินทรีย์มีอาชีพนั่นเอง

จากประเด็นของการนำมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มากำกับควบคุมการผลิตของเกษตรกร ผู้เขียนได้ตั้งข้อสังเกตเพื่อที่จะเสนอประเด็นการวิพากษ์การสร้างความเป็นเกษตรกรอินทรีย์ โดยการนำมาตรฐานอินทรีย์มาทำการวิเคราะห์ให้เห็นกฎเกณฑ์ของความเป็นอินทรีย์ที่กำกับวิถีปฏิบัติของเกษตรกร จนเกษตรกรอินทรีย์ต้องปฏิบัติตามหรือกลายเป็นร่างกาย (Body) ที่ต้องยอมจำนนต่ออำนาจตามข้อปฏิบัติของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ACT Organic Standard ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ซึ่งเป็นมาตรฐานที่จัดทำขึ้นโดยคณะอนุกรรมการมาตรฐานของ มกท. ตามแนวทางมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ขั้นพื้นฐานของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ โดยให้คำจำกัดความคำว่า “เกษตรอินทรีย์” หมายถึงเกษตรธรรมชาติและเกษตรนิเวศที่มีหลักการและความมุ่งหมาย 7 ประการ กล่าวคือ *ประการแรก* มุ่งพัฒนาระบบการผลิตไปสู่แนวทางเกษตรผสมผสานที่มีความหลากหลายของพืชและสัตว์ *ประการที่สอง* มุ่งพัฒนาระบบการผลิตที่พึ่งพาตนเองในเรื่องของอินทรีย์วัตถุและธาตุอาหารภายในฟาร์ม *ประการที่สาม* มุ่งฟื้นฟูและรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้ทรัพยากรในฟาร์มมาหมุนเวียนใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด *ประการที่สี่* มุ่งรักษาความสมดุลของระบบนิเวศในฟาร์มและและความยั่งยืนของระบบนิเวศโดยรวม *ประการที่ห้า* มุ่งป้องกันและหลีกเลี่ยงการปฏิบัติที่ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม *ประการที่หก* มุ่งสนับสนุนระบบการผลิตและกระบวนการจัดการทุกขั้นตอนที่คำนึงถึงหลักมนุษยธรรม และ *ประการที่เจ็ด* มุ่งยึดหลักการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยวและการแปรรูปที่เป็นวิถีการธรรมชาติ ประหยัดพลังงาน และส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ทั้งยังได้กำหนด

มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่ครอบคลุมวิถีเกษตรอินทรีย์ทั้งหมด นับตั้งแต่การผลิตพืชอินทรีย์ การปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยวและแปรรูปผลิตภัณฑ์อินทรีย์ การเก็บเกี่ยวผลผลิตจากธรรมชาติ การผลิตปัจจัยการผลิตเพื่อการค้า การเพาะเลี้ยงสัตว์อินทรีย์ รายการอาหารอินทรีย์ การเลี้ยงสัตว์และการเลี้ยงผึ้ง โดยทาง มกท. จะดำเนินการตรวจสอบและรับรองผลดีภัณฑ์อินทรีย์ในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การผลิตในระดับฟาร์ม การนำผลผลิตจากฟาร์มมาแปรรูปในโรงงาน หรือแม้แต่การจำหน่ายเป็นผลิตภัณฑ์แปรรูป (สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, 2559) ด้วยกระบวนการดังกล่าว เกษตรกรที่ปรารถนาจะเป็นเกษตรกรอินทรีย์จึงไม่อาจหนีพ้นการควบคุมโดยมาตรฐานที่มีความเข้มงวดในทุกกระบวนการขั้นตอน เพื่อเป็นการรับประกันความสำเร็จของการเป็นอินทรีย์ที่สมบูรณ์แบบยิ่งไปกว่านั้นมาตรฐานที่ว่านี้ ยังก่อให้เกิดการสร้างระบบเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรอินทรีย์ด้วยกันเองในฐานะที่เป็นกลุ่มผู้ผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ ให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในมาตรฐาน เพื่อให้มาตรฐานมีความเป็นไปได้และประสบความสำเร็จสูงสุด เกษตรกรสามารถผลิตสินค้าทางการเกษตรที่มีคุณภาพสูง มีปริมาณมาก และปลอดภัยเคมีร้อยละเก้าสิบห้า ส่งผลให้สินค้ามีคุณค่าและราคาที่สูงมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับผลผลิตที่ไม่ปลอดภัยเคมีหรือปลอดภัยเคมีแต่ไม่เป็นไปตามที่มาตรฐานรับรอง ดังนั้น มาตรฐานเกษตรอินทรีย์จึงถือเป็นเทคนิคอย่างหนึ่งของการใช้อำนาจที่ประกอบสร้างความเป็นเกษตรกรอินทรีย์ในโลกสภาวะสมัยใหม่ (Modernity) โดยมีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalism) คอยกำกับขึ้นอยู่เบื้องหลัง จึงทำให้การเป็นเกษตรกรอินทรีย์ในวิถีสังคมสมัยใหม่ไม่ได้เป็นวิถีการผลิตแบบดั้งเดิมบนพื้นฐานของความพออยู่พอกินอย่างที่คนทั่วไปในสังคมเข้าใจกัน

ฉะนั้น บทความนี้ ผู้เขียนจึงจำเป็นต้องอาศัยแนวความคิดของ มิเชล ฟูกูโด้ (Michel Foucault) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสมาใช้เป็นกล่องเครื่องมือในการวิเคราะห์ เพื่อเผยให้เห็นว่า มาตรฐานเกษตรอินทรีย์แท้จริงแล้วนั้นคือเทคนิคของอำนาจและความรู้ อันประกอบสร้างความจริงเกี่ยวกับความเป็นอินทรีย์ตามมาตรฐานที่มีลักษณะเป็นสากลและเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งเกษตรกรทุกคนที่ต้องการจะเป็นเกษตรกรอินทรีย์ที่ดีและสมบูรณ์แบบจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดด้วยการควบคุมตนเองอยู่ตลอดเวลา จนกลายเป็นบุคคลผู้เชื่อฟังต่ออำนาจความเป็นอินทรีย์ตามมาตรฐาน (Foucault, 1977) พร้อมกันนี้ ผู้เขียนยังได้อาศัยแนวคิดเกี่ยวกับสภาวะความเป็นสมัยใหม่และทุนนิยม มาวิเคราะห์เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกัน และนำไปสู่ความเข้าใจของการสร้างความเกษตรอินทรีย์ในสังคมสมัยใหม่ได้ดียิ่งขึ้น

สถานการณ์เกษตรอินทรีย์ในโลกสมัยใหม่

จากรายงานสถิติเกษตรอินทรีย์ The World of Organic Agriculture: Statistics and Emerging Trends 2016 ของปี พ.ศ. 2559 ที่จัดพิมพ์โดยสถาบันวิจัยเกษตรอินทรีย์ (Research Institute of Organic Agriculture หรือ FiBL) ในสวิสเซอร์แลนด์และแนวทางมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ขั้นพื้นฐานของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movements หรือ IFOAM) ได้แสดงการขยายตัวของพื้นที่การผลิตเกษตรอินทรีย์โลกที่เพิ่มขึ้นเกือบ 30

ล้านไร่ในช่วงระหว่างปี 2557-2558 โดยข้อมูลปี 2558 ใน 172 ประเทศทั่วโลก มีพื้นที่เกษตรอินทรีย์รวมกันกว่า 273.125 ล้านไร่ โดยประเทศออสเตรเลียยังเป็นผู้นำในด้านพื้นที่การผลิตเกษตรอินทรีย์ โดยมีพื้นที่ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ราว 107.5 ล้านไร่ รองลงมาคือ อาร์เจนตินา และสหรัฐอเมริกา ส่วนประเทศที่มีเกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์มากที่สุด 5 อันดับแรก คือ อินเดีย ยูกันดา เม็กซิโก ฟิลิปปินส์ และแทนซาเนีย โดยทั่วโลกรวมกันมีเกษตรกรอินทรีย์กว่า 2.3 ล้านฟาร์ม ในส่วนของตลาดออร์แกนิก (Organic) ในปี 2557 ตลาดออร์แกนิกมีมูลค่าสูงกว่า 60,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยตลาดใหญ่ที่สุดอยู่ที่สหรัฐ รองลงมาคือเยอรมัน ฝรั่งเศส และจีน ตลาดออร์แกนิกที่เติบโตสูงสุดอยู่ในประเทศสวีเดน ส่วนประเทศที่มีอัตราการบริโภคออร์แกนิกสูงสุดคือสวิตเซอร์แลนด์และลักซ์เซมเบิร์กตามลำดับ (กรีนเนท, 2559) สำหรับประเทศไทยมีพื้นที่เกษตรอินทรีย์ราว 213,000 ไร่ จำนวนเกษตรกรอินทรีย์ประมาณ 9,200 ฟาร์ม เป็นผลผลิตทั้งสิ้น 80,000 ตัน โดยมูลค่าการส่งออกผลผลิตอินทรีย์ไปยังสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา และสิงคโปร์ตามลำดับ ราว 4,000 ล้านบาท (กระทรวงพาณิชย์, 2558)

จากสถานการณ์เกษตรอินทรีย์โลกและเกษตรอินทรีย์ไทยได้ชี้ให้เห็นว่า การผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์กำลังเติบโตและเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค ซึ่งเป็นผลมาจากความตื่นตัวในการดูแลสุขภาพและการตระหนักถึงเรื่องความปลอดภัยจากการบริโภคอาหารและเครื่องดื่มในชีวิตประจำวัน สินค้าเกษตรอินทรีย์จึงถูกทำให้เป็นสินค้าที่ได้รับความนิยมในฐานะสินค้าขั้นสูงที่มีราคาแพง ซึ่งผู้บริโภคชนชั้นสูงที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีเท่านั้นที่จะเข้าถึง เกษตรกรที่เคยเพาะปลูกหรือทำการเกษตรในวิถีของการใช้สารเคมีในยุคสมัยหนึ่งที่ต้องการเร่งการผลิตและผลผลิตให้ทันต่อความต้องการของตลาด จึงพร้อมจะหันมาปรับเปลี่ยนตนเองให้เป็นเกษตรกรอินทรีย์ที่สามารถผลิตผลผลิตปลอดภัยปลอดสารเคมีออกจำหน่ายในท้องตลาด อาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรเคมีกลายมาเป็นเกษตรกรอินทรีย์มีอยู่อย่างน้อย 7 ประการ คือ 1) สามารถสร้างรายได้จากผลกำไรในตลาดการค้าของระบบทุนนิยมสมัยใหม่ได้มากขึ้น 2) ขจัดปัญหาเรื่องดินเสื่อม 3) ขจัดปัญหาผลผลิตตกต่ำและราคาข้าวในตลาดท้องถิ่นผันผวน 4) ขจัดปัญหาเรื่องแมลงศัตรูพืชระบาด 5) ขจัดปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้นของวิถีเกษตรเคมี 6) เกษตรกรตระหนักถึงปัญหาสุขภาพของตนและผู้บริโภคจากพิษภัยของสารเคมีการเกษตร 7) มีแรงกระตุ้นจากการส่งเสริมสนับสนุนของรัฐบาลตามสื่อต่างๆ รวมทั้งการฝึกอบรมจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อเพิ่มทักษะความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง

ไม่เพียงแต่การก้าวเข้าสู่วิถีอินทรีย์เท่านั้น เกษตรกรอินทรีย์ไทยยังได้อาศัยความเป็นอินทรีย์สร้างโอกาสให้กับตนเอง โดยมุ่งเน้นการผลิตเพื่อส่งออกสินค้าและผลผลิตไปจำหน่ายยังต่างประเทศ อันจะช่วยให้สามารถสะสมความมั่งคั่ง ช่วยปรับฐานะทางเศรษฐกิจในภาคครัวเรือน ตลอดจนตอบสนองต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระดับมหภาค ด้วยเหตุนี้ จึงมีเกษตรกรจำนวนไม่น้อยที่หันหลังให้กับสารเคมีเพื่อก้าวเข้าสู่ปริมาณผลของเกษตรอินทรีย์ และที่สำคัญยังทำตนเองให้เป็นเกษตรกรอินทรีย์ที่เข้มข้นกว่าเดิม ด้วยการสร้างภาพลักษณ์ในสายตาผู้บริโภคว่า กระบวนการผลิตและผลผลิตของ

ตนเองมีคุณภาพและความปลอดภัยจากสารเคมีอย่างแท้จริง โดยการดึงเอามาตรฐานเข้ามากำกับควบคุมตนเองอย่างเข้มงวด เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคว่า ผลผลิตต่างๆ ที่ออกจากฟาร์มตนเองมีมาตรฐานความปลอดภัยที่ดี และได้รับการรับรองตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ฉะนั้นไม่ว่าผู้บริโภคจะอยู่ที่ไหน ต่างก็ได้รับโภชนาหารที่ปลอดภัยไม่แตกต่างกัน จากสถานการณ์เกษตรอินทรีย์เช่นนี้ จึงสะท้อนให้เห็นความเป็นเกษตรอินทรีย์บนวิถีใหม่ ซึ่งอาจไม่ได้เป็นเพียงการมุ่งเน้นการพึ่งพาระบบนิเวศวิทยาบนฐานคิดและหลักปรัชญาของวิถีธรรมชาติและการผลิตแบบพอเพียงเหมือนเช่นอดีตที่ผ่านมา หากแต่ให้ความสำคัญกับการสร้างความเป็นอินทรีย์และตัวตนของเกษตรกรอินทรีย์ขึ้นมาใหม่บนฐานของระบบการค้าการตลาดที่ให้ความสำคัญกับวัตถุและเงินตราตามกระแสทุนนิยมสมัยใหม่ ซึ่งทำให้ความเป็นอินทรีย์และตัวตนของเกษตรกรอินทรีย์ถูกตีความด้วยความหมายที่แตกต่างไปจากยุคดั้งเดิมที่เกษตรกรสามารถออกแบบวิถีอินทรีย์ของตนเองได้อย่างอิสระตามความปรารถนา โดยไม่หวังผลกำไร วัตถุสิ่งของ หรือเงินทอง ที่ไม่จำเป็นต้องมีมาตรฐานใดๆ มากำกับ

เบื้องหลังข้ออ้างความปลอดภัยบนมาตรฐานอินทรีย์

ภายใต้ความเชื่อว่า เกษตรกรคือห่วงโซ่แรกของความปลอดภัย เมื่อการเกษตรอินทรีย์กลายเป็นวิธีการผลิตที่ถูกทำให้เชื่อว่ามีความปลอดภัยต่อผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม การทำให้ระบบการผลิตมีความน่าเชื่อถือทางการค้าจึงจำเป็นต้องมีการรับรองกระบวนการผลิตและผลผลิตทางการเกษตร โดยการนำมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มากำกับควบคุมวิธีการผลิตอย่างเข้มข้น และเกษตรกรต้องพร้อมที่จะถูกตรวจสอบจากหน่วยรับรองการผลิตทุกเมื่อ เพื่อเป็นการรับรองว่าสินค้าทางการเกษตรที่จะส่งออกไปจำหน่ายมีความปลอดภัยในทุกขั้นตอนและทุกห้วงเวลาการผลิต เพื่อจะได้มาซึ่งความเชื่อมั่นของผู้บริโภค ดังนั้น การจะทำให้ผลผลิตสามารถจำหน่ายได้ในปริมาณมากๆ และสามารถสร้างรายได้หรือผลกำไรสูงๆ นั้น เกษตรกรจึงต้องเป็นผู้มีความมุ่งมั่นที่สร้างระบบการผลิตที่สอดคล้องไปกับมาตรฐาน ยิ่งสามารถปฏิบัติตามมาตรฐานได้มากเท่าใด ก็ยิ่งจะได้รับความเชื่อมั่นจากตลาดหรือผู้บริโภคมากขึ้น และท้ายที่สุดมาตรฐานอินทรีย์ก็จะเป็นเครื่องมือช่วยให้เกษตรกรสามารถแสวงหาความมั่งคั่งได้ตามความต้องการ

อย่างไรก็ตาม เมื่อหันกลับมามองอีกแง่มุมหนึ่งของความเป็นเกษตรอินทรีย์ กลับเกิดคำถามที่ ชีชวนให้ตั้งข้อสงสัยว่า แท้จริงแล้วเกษตรอินทรีย์เป็นภาพตัวแทน (Representation) เชิงอุดมคติในปริภูมิของวิถีเกษตรพอเพียง เกษตรธรรมชาติ ระบบนิเวศวิทยา และการพึ่งตนเองแบบพออยู่พอกิน ซึ่งแยกขาดจากระบบทุนนิยมจริงหรือ? เพราะหากมองอีกแง่มุมหนึ่ง เกษตรอินทรีย์กลับมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับกระบวนการผลิตในระบบทุนนิยมภายใต้การกำกับของทุนและรัฐอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรอินทรีย์ในโลกสมัยใหม่ ซึ่งเป็นช่องทางสำคัญในการแสวงหาความมั่งคั่งร่ำรวยและชีวิตที่ดีกว่าให้แก่เกษตรกร ฉะนั้น เบื้องหลังความเป็นเกษตรอินทรีย์ที่ประกอบสร้างเกษตรกรอินทรีย์ในปัจจุบันนั้น จึงปรากฏร่องรอยของอำนาจ ความรู้ และอุดมการณ์ทุนนิยมภายใต้สภาวะความเป็นสมัยใหม่อย่างชัดเจน

ดังที่ แอนโทนี กิดเด็นส์ (Anthony Giddens) ได้อธิบายสภาวะความเป็น

สมัยใหม่ (Modernization) ว่าหมายความว่าจัดการของโลกปัจจุบันในฐานะเป็นโลกที่ได้เข้ามาแทนที่โลกในอดีต ในฐานะเป็นสังคมซึ่งไม่ได้ผูกพันยึดโยงกับจารีตประเพณี วิถีปฏิบัติ ความคาดหวัง และความเชื่อที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางประวัติศาสตร์ นอกจากนั้นกิดเด็นท์ยังอธิบายว่า สภาวะความเป็นสมัยใหม่ (Modernity) หรือหลังจารีต (Post-Traditional) มีวัฒนธรรมทางสังคมที่แตกต่างจากยุคจารีต (Traditional) หรือก่อนสมัยใหม่ (Pre-Modernity) อย่างมาก กล่าวคือ สภาวะสมัยใหม่นั้นมีนัยของการก่อรูประบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย (Democracy) และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalism) ฉะนั้น สำหรับกิดเด็นท์แล้ว สภาวะความเป็นสมัยใหม่ของโลกกับระบบทุนนิยม (Capitalism) มีความเกี่ยวข้องกันอย่างสนิทแนบแน่น เนื่องจากทุนนิยมในโลกสมัยใหม่จะปรากฏในรูปของการผลิตสินค้า การมีกรรมสิทธิในทุนเอกชน แรงงานรับจ้างที่ไร้สมบัติ และระบบชนชั้น (Giddens, 1994 อ้างถึงใน Best, 2001: 195-196) หรือแม้แต่แนวความคิดของ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ที่ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการกำเนิดระบบทุนนิยมไว้ในหนังสือเรื่อง “จริยธรรมโปรเตสแตนต์กับจิตใจแบบทุนนิยม” (The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism) โดยเชื่อว่า ระบบทุนนิยมเกิดขึ้นในยุโรปราวคริสต์ศตวรรษที่ 17 และรุ่งเรืองอยู่ในดินแดนที่ถูกครอบงำด้วยศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ อันเป็นผลมาจากการสร้างระบบเหตุผล (Rationalization) กล่าวคือ เดิมทีศาสนาคือพลังของระบบศักดิ์สิทธิ์ที่ครอบงำมนุษย์ด้วยความเชื่อความศรัทธาที่ไร้เหตุผล หากแต่คำสอนของโปรเตสแตนต์ทำให้มนุษย์หลุดพ้นและตาสว่าง ด้วยการยืนหยัดอยู่บนพื้นฐานของระบบเหตุผลในการบริหารองค์การขนาดใหญ่และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (Holton, 2003: 29-30) ตามหลักคำสอนเชื่อว่า ความมั่งคั่งเป็นพรของพระเจ้าและเป็นสัญลักษณ์ของผู้ที่ได้รับการเลือกสรรจากพระเจ้า มนุษย์จึงมีหน้าที่ในการพยายามสั่งสมความมั่งคั่ง โดยการทำงานหนัก เก็บออมสะสมกำไร และลงทุน รวมไปถึงการดำเนินชีวิตโดยเคร่งครัดในวินัยปฏิบัติเพื่อให้มีชีวิตการงานที่ดี อันหมายถึง การงานทางศาสนาและการงานทางโลก ระบบการยึดหลักเหตุผลนี้จะทำให้มนุษย์ปฏิเสธความพุ่มเฟิย ทั้งในการใช้ชีวิตและการประกอบพิธีกรรมที่ไม่จำเป็น นำไปสู่การหลุดพ้นจากศรัทธาที่ไม่สามารถอธิบายเชิงเหตุผลได้ ที่สำคัญการสั่งสมความมั่งคั่งตามหลักคำสอนนี้เองได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ขับเคลื่อนความเจริญก้าวหน้าของระบบทุนนิยมในโลกสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี (สุภางค์ จันทวนิช, 2553: 66-67)

จากแนวคิดของกิดเด็นท์และเวเบอร์เกี่ยวกับสภาวะความเป็นสมัยใหม่และทุนนิยม จึงสะท้อนให้เห็นว่าความเป็นสมัยใหม่และระบบทุนนิยมนั้นมีความสัมพันธ์จนแทบจะเป็นเนื้อเดียวกัน และเมื่อนำแนวคิดนี้มาวิเคราะห์กับวิถีเกษตรกรอินทรีย์ในปัจจุบันแล้ว ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า สังคมไทยที่กำลังก้าวเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ไม่อาจหนีพ้นการรับเอาระบบทุนนิยมและวิถีคิดแบบทุนนิยมเข้ามาใช้ในหลายๆ กระบวนการผลิต ไม่เว้นแม้แต่ในปริมาณผลของเกษตรกรอินทรีย์ ความเป็นเกษตรกรอินทรีย์จึงถูกเปลี่ยนรูปไปจากเกษตรกรอินทรีย์ดั้งเดิม ให้กลายเป็นเกษตรกรอินทรีย์สมัยใหม่ ซึ่งให้ความสำคัญกับการสะสมทุนกำไร การลงทุน และความมั่งคั่ง มากไปกว่านั้น ทุนนิยมที่ครอบงำกระบวนการผลิต ยังมีปฏิบัติการทางสังคมในการปลูกฝังและการกำหนดจิตสำนึกทางการผลิตให้เกิดการ

ยอมรับอย่างกว้างขวาง และด้วยความเป็นอุดมการณ์ที่ครอบงำก็ย่อมต้องปิดบังอำพรางความจริงบางอย่างที่ไม่ต้องการให้เกิดการรับรู้ หรือสร้างการรับรู้เพียงความจริงบางอย่างในอันที่จะทำให้เกิดการยอมรับเพื่อที่จะจัดระเบียบความคิดของผู้คนและระเบียบของสังคม (Carnoy. 1984: 69) ฉะนั้น สำหรับพื้นที่ของเกษตรอินทรีย์ นอกเหนือจากที่กระบวนการผลิตของเกษตรกรจะต้องสร้างกำไรสูงสุดและมีต้นทุนการผลิตที่ต่ำสุด โดยมุ่งเน้นไปที่ประสิทธิภาพในการผลิตสินค้าเป็นหลักแล้วนั้น (Reich, Edward and Weisskopf. 1986 : 32) ทุนนิยมที่อยู่เบื้องหลังเกษตรอินทรีย์ยังเป็นโครงสร้างความคิดที่ควบคุมปฏิบัติการทางการเกษตรของเกษตรกรอินทรีย์ ทำให้ความหมายของการผลิตเพื่อการค้าเข้าไปอยู่ความรู้สึกนึกคิด มีการสร้างกฎเกณฑ์ใหม่เพื่อให้เกษตรกรยอมรับระบบการผลิตที่เป็นสากล ภายใต้กระบวนการรับรองมาตรฐานการผลิตและผลผลิตทางการเกษตร ดังนั้น ทุนนิยมจึงสร้างมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ด้วยการกำหนดกฎเกณฑ์ที่ทำให้เกษตรกรเชื่อว่า การเป็นเกษตรกรอินทรีย์ที่ดีต้องสามารถดำเนินการผลิตภายใต้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้อย่างถูกต้อง ต้องกำกับวิธีการผลิตของตนเองโดยสร้างความใส่ใจในรายละเอียดและขั้นตอนการผลิตอย่างเข้มงวด บนเหตุผลของการเป็นเกษตรกรที่ห่วงใยในสุขภาพของตนเอง ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม

ในประเด็นนี้ ทำให้ผู้เขียนเกิดคำถามกับเกษตรอินทรีย์สมัยใหม่ที่ผูกติดอยู่กับระบบทุนนิยม โดยเฉพาะเกษตรอินทรีย์ที่ยืนอยู่บนมาตรฐานว่า วิถีเกษตรอินทรีย์ใหม่ดังกล่าวจะสามารถสร้างความเข้มแข็งให้แก่เกษตรกรไทยจริงหรือไม่? ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยของ เนตรดาว เกาถวิล พบว่าเกษตรอินทรีย์แบบทุนนิยมในสังคมสมัยใหม่นี้กลับเป็นสาเหตุทำให้ภาคเกษตรกรรมล่มสลาย กล่าวคือ เกษตรกรรายย่อยลดลง เกษตรกรไร้ที่ดินถูกเบียดขับออกไปเป็นเพียงแรงงานรับจ้าง จนในที่สุดก็นำไปสู่ภาวะความเหลื่อมล้ำระหว่างเกษตรกร โดยการแบ่งแยกกันด้วยเงื่อนไขของความสามารถในการเข้าถึงที่ดิน ทุน และแรงงาน ทำให้เกษตรกรมีความสามารถในการปรับตัวเข้าสู่ระบบการผลิตแบบทุนไม่เท่ากัน อันนำมาสู่การเกิดชนชั้นเกษตรอินทรีย์ออกเป็นเกษตรกรฐานะดี เกษตรกรฐานะปานกลาง และเกษตรกรฐานะยากจน อีกทั้งยังก่อให้เกิดการกระจุกตัวของที่ดิน เกิดการแตกตัวของเกษตรกรเป็นเกษตรกรขนาดใหญ่ที่จำเป็นต้องใช้ทุนสูง ใช้เครื่องจักรกลและพึ่งพาแรงงานรับจ้าง จนในที่สุดเกษตรกรดั้งเดิมก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นเกษตรกรรูปแบบใหม่ในฐานะผู้ประกอบการและนายทุน นอกจากนี้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ยังเอื้อให้กลุ่มธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้มีการนำระบบเกษตรพันธะสัญญามาใช้อย่างกว้างขวาง ภายใต้การควบคุมโดยบริษัทธุรกิจและองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งในด้านหนึ่งระบบเกษตรพันธะสัญญาได้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบที่มีความก้าวหน้าของอุตสาหกรรมเกษตรในการเข้ายึดครองพื้นที่การเกษตรในชนบท หากแต่ในทางกลับกัน ระบบเกษตรพันธะสัญญาก็แสดงถึงการผนวกรวมสังคมเกษตรเข้าเป็นส่วนหนึ่งของทุนข้ามชาติ ดังที่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดในพื้นที่ภาคอีสาน เช่น จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอำนาจเจริญ ซึ่งเกษตรกรรวมกลุ่มกันปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์เพื่อส่งออกผ่านระบบเกษตรพันธะสัญญา ภายใต้การสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศและบริษัทข้ามชาติที่เป็นผู้จัดหาสินค้าอินทรีย์ป้อนตลาดโลก

นอกจากนั้นการเข้ามาของมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตเกษตรกรและวิถีสังคมรอบข้างของเกษตรกร อาทิเช่น สภาพบ้านเรือนของเกษตรกรเปลี่ยนจากเรือนไม้ยกพื้นสูงเพื่อใช้เก็บเครื่องมือทางการเกษตร และมีนอกخانกว้างเพื่อทำกิจกรรมตามประเพณี กลายเป็นบ้านปูนชั้นเดียวปลูกติดพื้นดินมากขึ้น บ้านเกษตรกรที่มีฐานะดีจะเป็นบ้านปูนสองชั้นปลูก สร้างแบบสมัยใหม่ จากเดิมที่เคยอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวขยายและมีความสัมพันธ์อันที่เครือญาติและความสัมพันธ์ในหมู่บ้านที่สามารถพึ่งพาแลกเปลี่ยนแรงงานกัน กลับมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ขณะที่การแลกเปลี่ยนสินค้า เทคโนโลยี ปัจจัยการผลิต และการแลกเปลี่ยนแรงงานกลายเป็นความสัมพันธ์ผ่านระบบตลาดมากขึ้น แม้แต่การแลกเปลี่ยนแรงงานในหมู่เครือญาติก็ยังคงจ่ายค่าจ้างที่เป็นตัวเงิน ขณะที่การเอามือเอารำหรือการขอแรงโดยไม่สิ่งตอบแทนเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ยากในระบบเกษตรปัจจุบัน (เนตรดาว เถาถวิล, 2554: 93)

ยิ่งไปกว่านั้นจากการศึกษางานวิจัยของ เนตรดาว เถาถวิล ยังพบอีกว่าเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ทั้งขนาดเล็ก กลาง และ ใหญ่ล้วนมีหนี้สินที่ส่วนใหญ่ล้วนกู้ยืมมาจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) หรือจากกองทุนหมู่บ้านที่รัฐบาลทักษิณ ชินวัตร โดยเกษตรกรอินทรีย์ขนาดเล็กมีการกู้เงินเฉลี่ยครอบครัวละ 55,667 บาทต่อปี เกษตรกรอินทรีย์ขนาดกลางเฉลี่ยครอบครัวละ 76,750 บาทต่อปี และเกษตรกรอินทรีย์ขนาดใหญ่เฉลี่ยครอบครัวละ 114,846 บาทต่อปี ซึ่งข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรอินทรีย์ล้วนแล้วแต่มีหนี้สินไม่ต่างไปจากเกษตรกรเคมีทั่วไป หนี้ครัวเรือนเกษตรกรยังต้องถูกควบคุมแรงงานอย่างเข้มงวด เพื่อให้การผลิตเป็นไปตามมาตรฐานสากล ส่งผลให้เกษตรกรอินทรีย์ไม่สามารถทิ้งไร่นาไปทำงานอื่นได้ ซึ่งอาจนำมาสู่การเกิดความเครียดจากการถูกควบคุมแรงงานและจากความเสี่ยงที่อาจถูกปฏิเสธการซื้อขายผลผลิต หรือถูกกดราคาในกรณีที่ผลผลิตไม่ได้มาตรฐาน โดยเฉพาะเกษตรกรอินทรีย์ที่ปรารถนาจะส่งผลิตรายจำหน่ายในต่างประเทศ ต้องผลิตให้ได้มาตรฐานสากลผ่านระบบของประเทศนั้นๆ เป็นการเฉพาะ ตัวอย่างเช่น เกษตรกรอินทรีย์ภาคอีสานต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบ 20 ข้อ ครอบคลุม 7-8 มาตรฐาน และแต่ละมาตรฐานก็มีกฎระเบียบและรายละเอียดย่อย เช่น ต้องทำเกษตรอินทรีย์ในทุกแปลง ต้องไม่มีการเลี้ยงสัตว์ในโรง ต้องขายข้าวให้โครงการเท่านั้น เป็นต้น อีกทั้งยังมีระบบการตรวจสอบรับรองมาตรฐานภายใน โดยเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่สนับสนุน จากนั้นในรอบปีจะมีผู้ตรวจสอบภายนอกมาตรวจสอบซ้ำ ภายใต้การควบคุม 2 ระบบ คือ การควบคุมในระบบการผลิต และการควบคุมในระบบตรวจสอบรับรองมาตรฐาน ฉะนั้น เราจึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า มาตรฐานอินทรีย์ได้กลายเป็นกลไกที่เข้ามาจัดระเบียบชีวิตเกษตรกร ด้วยการฝึกให้เกษตรกรคิดคำนวณทุกอย่าง จดบันทึกเหมือนนักวิจัย มีการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และเปลี่ยนเกษตรเป็นเกษตรสมัยใหม่ ซึ่งเกษตรกรทุกคนต้องผ่านการอบรมจึงจะเป็นเกษตรกรอินทรีย์ได้ และต้องเข้ารับการอบรมทุกปี ที่สำคัญการอบรมที่ว่านี้เป็นกระบวนการที่ไม่เพียงแต่สอนให้ทำการเกษตรแบบปลอดภัยเคมีเท่านั้น หากแต่ยังเป็นกระบวนการปลูกฝังความคิดในเรื่องตลาดและความคิดของเป็นผู้ประกอบการอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ เกษตรกรอินทรีย์จึงตกอยู่ในสภาพที่ไม่ต่างไปจากนักเรียนที่ถูกสอนให้ต้องเก่งและเชี่ยวชาญแบบเข้มข้น ต้องผ่านการทดสอบทุกมาตรฐานและต้องถูกทดสอบใหม่เรื่อยๆ

เป็นประจำในทุกๆ ปี รวมไปถึงข้อเท็จจริงบางส่วนที่มักไม่มีการนำเสนอให้ปรากฏแก่สังคม นั่นคือ การที่ชาวนาในระบบเกษตรอินทรีย์ต้องเผชิญกับความเสี่ยงต่อการไม่ได้รับการรับรองเป็นผู้ผลิตข้าวอินทรีย์อย่างน้อย 3 ประเภท ได้แก่ 1) ความเสี่ยงในการผลิตเนื่องจากกฎของการผลิตข้าวอินทรีย์ระบุว่า พันธุ์ข้าวต้องได้รับการรับรองว่าเป็นอินทรีย์และต้องเปลี่ยนใหม่ทุกปี เกษตรกรจึงเป็นผู้ที่ต้องรับซื้อพันธุ์ข้าวจากโครงการที่ผ่านการตรวจและรับรองมาตรฐานโดยผู้เชี่ยวชาญจากกรมการข้าวเท่านั้น มิเช่นนั้นแล้วเกษตรกรอาจจะได้เมล็ดพันธุ์ที่ไม่เหมาะสม ซึ่งทำให้ได้ผลผลิตต่ำและมีข้าวพันธุ์อื่นปะปน 2) ความเสี่ยงด้านการตลาด ในการจำหน่ายข้าวอินทรีย์ เกษตรกรมีความเสี่ยงต่อการขาดทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากราคาประกันของข้าวอินทรีย์ต่ำกว่าราคาข้าวเคมีที่ขายกันในตลาดท้องถิ่น อีกทั้งเกษตรกรอินทรีย์จะไม่ได้รับอนุญาตให้จำหน่ายข้าวอินทรีย์นอกกระบวนพันธสัญญา และ 3) ความเสี่ยงของการผลิตในช่วงเปลี่ยนผ่าน ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรต้องทำการผลิตโดยไม่ละเมิดกฎหรือมาตรฐานอินทรีย์เป็นเวลานานถึงสามปีติดต่อกัน ซึ่งโดยปกติแล้ว ในระยะสามปีนี้ผลผลิตจากการเก็บเกี่ยวจะลดต่ำลงมากกว่าครึ่งหนึ่งของผลผลิตที่เคยเก็บเกี่ยว ช่วงระยะปรับเปลี่ยนจึงถือว่าเป็นช่วงเวลาเปราะบางสำหรับเกษตรกร เพราะต้องลงทุนมากขึ้น แต่กลับมีรายได้ที่ไม่คุ้มค่างานและไม่ได้รับค่าชดเชยใดๆ (เรื่องเดียวกัน: 99-100)

จากมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สู่ความจริงอันความชอบธรรมของสังคม

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า มาตรฐานเกษตรอินทรีย์เป็นสิ่งที่เกี่ยวโยงสัมพันธ์กับการสร้างความเป็นอินทรีย์และตัวตนของเกษตรกรอินทรีย์ เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในตลาดทางการค้า อันจะนำมาซึ่งรายได้ กำไร และความมั่นคงแก่เกษตรกรผู้ผลิต ชุมชน สังคม และประเทศชาติ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์จึงเป็นสิ่งที่ทุกประเทศ ไม่เว้นแม้แต่ประเทศไทย ต่างให้ความสำคัญและพยายามก่อรูปมาตรฐาน ภายใต้กฎเกณฑ์หรือหลักการต่างๆ เพื่อวัด ประเมิน และทดสอบกระบวนการผลิตอย่างเข้มงวดในทุกขั้นตอนของการทำเกษตรอินทรีย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรฐานที่จัดทำขึ้นโดยสมาพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movement หรือ IFOAM) ซึ่งเป็นที่ยอมรับในกลุ่มประเทศยุโรปและหลายประเทศทั่วโลก ในฐานะเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำสำหรับตรวจสอบรับรองเกษตรอินทรีย์ ส่วนประเทศไทยนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบหลักในเรื่องนี้ก็คือ สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า มกท. (Organic Agriculture Certification Thailand หรือ ACT) ซึ่งผ่านการตรวจรับรองระบบงานจาก IFOAM ให้ทำหน้าที่ตรวจสอบและรับรอง (Certification body) ตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่ได้มาตรฐานสากล เพื่อให้ผลผลิตสามารถส่งขายในตลาดโลกได้ นอกเหนือจากนั้น ในประเทศไทยยังมีการกำหนดมาตรฐานที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรอินทรีย์ในรูปแบบของมาตรฐานอื่นๆ เช่น มาตรฐานการผลิตพืชอินทรีย์ของกรมวิชาการเกษตร มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) รวมไปถึงมาตรฐานอื่นๆ ของหลายๆ สถาบัน ซึ่งอาจจะมีความแตกต่างกันบ้างในบางประการ แต่โดยหลักการแล้ว ล้วนแล้วแต่มุ่งเน้นที่จะกำกับควบคุมผู้ผลิตหรือเกษตรกรอย่างมีระบบแบบแผน เพื่อป้องกันการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัด

ศัตรูพิชโดยเด็ดขาด

เมื่อกล่าวถึงตรงนี้ คงจะหลีกเลี่ยงการนำแนวความคิดของนักประวัติศาสตร์ความคิดชาวฝรั่งเศสคนสำคัญเช่น มิเชล ฟูก็อดต์ (Michel Foucault) มาวิเคราะห์ไม่ได้ ฟูก็อดต์ชี้ชวนให้เข้าใจได้อย่างไม่ยากนักว่า การเป็นอินทรีย์บนมาตรฐานทั้งหลายดังกล่าวข้างต้นมิได้เป็นไปตามธรรมชาติ หากแต่เป็นกระบวนการทำงานของอำนาจที่อาศัยความรู้ (Knowledge) มาสร้างกฎเกณฑ์กติกาที่เกษตรกรต้องปฏิบัติในฐานะที่เป็นความจริง (Truth) โดยความรู้มีฐานะเป็น “ศาสตร์” (Science) ดังปรากฏให้เห็นอย่างแพร่หลายในแวดวงวิชาการ (Danaher, Schirato and Webb, 2000 : 29) ยิ่งไปกว่านั้น การจะผลิตความจริงแพร่สู่สังคมให้ได้ผลอย่างแยบยลนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยปฏิบัติการทางอำนาจของมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ เพื่อให้อำนาจสามารถทำงานได้ (Exercise Power) อย่างดีที่สุด ซึ่งความจริงนี้จะทำหน้าที่ประกอบสร้างตัวตนของเกษตรกรอินทรีย์ในที่สุด เกษตรกรอินทรีย์จึงไม่อาจจะเชื่อ คิด หรือกระทำการในสิ่งอื่นใดที่แตกต่างไปจากความรู้และความจริงนั้นกำหนดได้ ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า อำนาจความรู้ และความจริง ล้วนแล้วแต่ไม่ใช่สิ่งไร้เดียงสาหรือเป็นไปตามธรรมชาติ หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกเชื่อว่าเป็นสัจจะ ถูกต้อง เหมาะสม และดีงาม ซึ่งมีความชอบธรรมในการตัดสินความถูกต้องของสังคม ฉะนั้น อำนาจ ความรู้ และความจริง จึงเป็นสิ่งที่ทำงานร่วมกันตลอด โดยไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้ และความรู้เกษตรกรอินทรีย์ก็มีใช้ความรู้แบบภูมิปัญญาดังที่สังคมทั่วไปรับรู้และเข้าใจ หากแต่เป็นความรู้ภายใต้มาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ที่ผ่านกระบวนการประกอบสร้างขึ้นมาอย่างมีเจตจำนง

มากไปกว่านั้น ความรู้และความจริงว่าด้วยเกษตรกรอินทรีย์ ยังถูกอธิบายให้เป็นสัจจะความจริงภายใต้กฎเกณฑ์ของการแสวงหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ โดยมุ่งเน้นกระบวนการทดสอบและการทดลองทางวิทยาศาสตร์ในทุกขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็น เรื่องคุณภาพดิน คุณภาพน้ำ การจัดการแหล่งน้ำ การจัดการแปลงนา การเพิ่มธาตุอาหาร การบำรุงรักษาดิน การบำรุงพืช การกำจัดแมลงศัตรูพืช การใส่ปุ๋ย หรือแม้แต่คุณภาพผลผลิต ซึ่งทุกอย่างต้องผ่านการตรวจสอบอย่างละเอียดและต้องสามารถตรวจวัดได้ในเชิงตัวเลขหรือค่าสถิติที่มีคำตอบที่ชี้วัดได้อย่างชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น มาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์มีการวิเคราะห์คุณภาพดินหลังจากที่ได้พินิจสิ่งแวดล้อมแล้วว่าอยู่ในสถานะเสี่ยง โดยค่ามาตรฐานของดินที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกพืชอินทรีย์ สามารถชี้วัดและคำนวณจากปริมาณและคุณภาพอินทรีย์วัตถุในดิน อัตราความหนาแน่นและการยึดเกาะของเม็ดดิน ปริมาณแร่ธาตุและความสามารถในการเปลี่ยนประจุ อัตราส่วนแร่ธาตุคาร์บอนต่อไนโตรเจน เป็นต้น (สุพจน์ บุญแรง, 2552 : 29) ความรู้ที่ถูกกำหนดขึ้นภายใต้วิธีการทางวิทยาศาสตร์นี้ ได้นำไปสู่การสร้างรูปแบบของความรู้เกษตรกรอินทรีย์ที่สามารถปฏิบัติการได้ เช่น เกษตรกรต้องปรับปรุงบำรุงดินให้มีความเหมาะสมต่อการเพาะปลูกพืชอินทรีย์ด้วยอินทรีย์วัตถุจากปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด การไม่เผาตอซังเพราะเป็นการทำลายอินทรีย์วัตถุในดิน การปลูกพืชตระกูลถั่วคลุมดินและการจัดการน้ำอย่างเหมาะสมเพื่อป้องกันดินเค็ม เป็นต้น และผลของการปรับปรุงดินตามวิธีการของความรู้เกษตรกรอินทรีย์ ก็ทำให้พืชมีระบบเมตาโบลิซึมที่ดีกว่า มีวิตามินซี ธาตุเหล็ก แมกนีเซียม และ

ฟอสฟอรัสที่สูงกว่าผลผลิตที่ไม่ใช่เกษตรอินทรีย์ รวมทั้งมีไนโตรเจนและโลหะหนักตกค้างที่น้อยกว่า ผลผลิตเกษตรอินทรีย์มีปริมาณน้ำในผลผลิตต่ำกว่า ซึ่งทำให้มวลแห้ง (Drymatter) สูงกว่าผลผลิตทั่วไป ส่งผลให้ผลผลิตเกษตรอินทรีย์มีปริมาณธาตุอาหารต่างๆ ในสัดส่วนที่มากกว่าผลผลิตทั่วไป (โครงการนโยบายสาธารณะเพื่อความปลอดภัยด้านอาหารและเศรษฐกิจการค้าที่ยั่งยืน, 2549 อ้างถึงใน พันธจิตต์ สีเหนียง, 2555 : 13)

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีของประเทศไทย เกษตรอินทรีย์ได้ถูกทำให้เป็นสาขาวิชา (Discipline) ในระบบการศึกษาของไทย และถูกทำให้เป็นรายวิชา (Subject) ที่มีการจัดการเรียนการสอนอย่างสมบูรณ์ ทั้งในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา¹ บนความเชื่อว่าความเป็นเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐานสมัยใหม่เป็นความรู้หนึ่งเดียวที่เป็นความจริงสูงสุดและไม่อาจโต้แย้งได้ เกษตรอินทรีย์จึงถูกขยายพรมแดนออกไปสู่ปริมณฑลของสถาบันทางการศึกษา (Education Institution) นักวิชาการ (Scholar/Professor) ผู้เชี่ยวชาญ (Expert) ในฐานะความรู้สากล (Universal Knowledge) มากกว่าที่จะเป็นเรื่องของชาวบ้านหรือเกษตรกรพื้นบ้านในฐานะความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom Knowledge) ที่ไหลเวียนเป็นพลวัตรด้วยเหตุนี้ทั้งกระบวนการเรียนการสอน ไม่ว่าจะเป็น หลักสูตร ภาคนิเทศ ภาควิชา ภาควิชาการ ในหลักสูตร กิจกรรมเสริมหลักสูตร ครูอาจารย์ หรือแม้แต่ตัวผู้เรียน จึงล้วนแล้วแต่กลายเป็นสิ่งที่ร่วมกันผลิตซ้ำความรู้/ความจริงเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้สังคมเชื่อว่า คำอธิบายตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้นเป็นปกติธรรมดา นอกจากนี้ ความรู้/ความจริงว่าด้วยเกษตรอินทรีย์ยังถูกตอกย้ำว่าเป็นความจริงแท้ ผ่านสถาบันและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ เช่น กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร สถาบันพืชอินทรีย์ สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ รวมไปถึงองค์กรเอกชนอื่นๆ ที่ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้และตรวจรับรองการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งสถาบันหรือองค์กรต่างๆ นี้ ได้ทำหน้าที่ควบคุมและจัดระเบียบความรู้/ความจริง ด้วยการฝึกอบรม (Training) กลุ่มเกษตรกรและเครือข่ายภาคประชาชนที่ถูกยึดโยงกับนโยบายของรัฐ โดยเกษตรกรได้เข้าร่วมการฝึกอบรมตามนโยบายหรือการส่งเสริมจากองค์กรเอกชนอื่นๆ ที่ทำหน้าที่ในการแพร่กระจายความรู้ มีการทดลองปฏิบัติจริง เพื่อให้เกษตรกรสามารถนำไปปฏิบัติกับพื้นที่ทางการเกษตรของตนเองได้ ที่สำคัญความรู้/ความจริงยังสร้างระบบผู้เชี่ยวชาญขึ้นมาในฐานะที่เป็นผู้ตัดสินถูกผิดหรือการเป็นผู้ประเมิน (Inspector) ความเป็นเกษตรอินทรีย์ เช่น นักวิชาการเกษตร นักส่งเสริมการเกษตร นักวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น เพื่อเป็นตัวแทนของเหตุผลที่สร้างกฎเกณฑ์กำกับ ควบคุมในเรื่องต่างๆ ดังตัวอย่างเรื่องดินที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งกฎเกณฑ์ของความรู้เรื่องดินจึงได้สร้างอำนาจให้ผู้เชี่ยวชาญสามารถบอกความจริงและตัดสินความเป็นปกติได้ ซึ่งการประเมินของผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้เป็นเสมือนการรับรองความเข้มข้นในการเป็นอินทรีย์ทางการเกษตร อันส่งผลต่อความเชื่อมั่นในตลาดการค้าและมูลค่าผลผลิตที่จะตามมา

จากสิ่งที่กล่าวมาในข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นว่า ความรู้เกษตรอินทรีย์เป็นความรู้แบบวิทยาศาสตร์ภายใต้หลักเหตุผล (Rationality) ที่สามารถวัดประเมิน คำนวณ และคาดคะเนผลลัพธ์ได้ วิถีเกษตรอินทรีย์จึงกลายเป็นเรื่องของระบบระเบียบ แบบแผน

กฎเกณฑ์ที่ตายตัว ซึ่งทำหน้าที่กำกับควบคุมพฤติกรรมและการเพาะปลูกในแต่ละขั้นตอนการผลิต โดยไม่เกี่ยวข้องกับจิตใจ อารมณ์ หรือความรู้สึกอื่นใดของมนุษย์โดยเด็ดขาด วิถีเกษตรกรอินทรีย์จึงถูกทำให้เป็นสิ่งที่ไร้ชีวิตชีวาและแยกขาดจากความเป็นมนุษย์ ทั้งที่โดยปรัชญาดั้งเดิมของเกษตรกรอินทรีย์นั้น ประการณาจะให้เกษตรกรอินทรีย์มีวิถีการดำรงชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติภายใต้ระบบนิเวศวิทยา เพื่อที่เกษตรกรจะสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนและมีความสุข ท้ายที่สุด ระบบเกษตรกรอินทรีย์สมัยใหม่ที่ยึดโยงกับคำอธิบายแบบวิทยาศาสตร์ ผ่านมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์สากล ก็ทำให้เกษตรกรอินทรีย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม ต้องกลายเป็นวัตถุของความรู้ (Object of Knowledge) ที่จำนนโดยไม่แตกต่างกัน

การกลายเป็นเกษตรกรอินทรีย์ที่จำนนภายใต้วิถีอินทรีย์สมัยใหม่

ตามแนวความคิดของมิเชล ฟูโกต์ ที่ให้ความสำคัญกับปฏิบัติการทางอำนาจในความหมายที่เป็นกระบวนการประกอบสร้างเกษตรกรอินทรีย์ให้มีร่างกายที่จำนนต่ออำนาจ ความรู้ และความจริงอย่างเชื่องพ้อง มาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์สากลสมัยใหม่จึงเป็นเครื่องมืออันแยบยลที่สำคัญในการกำกับควบคุมเกษตรกรอินทรีย์ให้จำต้องปฏิบัติตามเจตจำนงของความรู้และความจริงเกี่ยวกับวิถีอินทรีย์ โดยเกษตรกรต่างถูกกำกับผ่านสิ่งที่เรียกว่า “เทคโนโลยีแห่งอำนาจ” (Technology of Power) ซึ่งเป็นวิธีการกำกับพฤติกรรมของมนุษย์โดยการครอบงำ การทำให้มนุษย์ยอมรับในเป้าหมายบางอย่างเพื่อให้มนุษย์กลายเป็นวัตถุของอำนาจ (Foucault, 1988 :18) ซึ่งในที่นี้ เทคโนโลยีแห่งอำนาจถูกส่งผ่านเทคนิควิธีของการตรวจสอบ (Inspections) การจดบันทึกและจัดเก็บเอกสาร (Documentation) และการตัดสินเพื่อสร้างความเป็นปกติ (Normalizing Judgment)

“การตรวจสอบ” (Inspections) ในฐานะเทคโนโลยีแห่งอำนาจสำหรับวิถีเกษตรกรอินทรีย์นั้น มาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ได้กำหนดให้มีการตรวจสอบและรับรองกระบวนการผลิต ซึ่งจะครอบคลุมตั้งแต่การจัดการพื้นที่ฟาร์ม เมล็ดพันธุ์ ปัจจัยการผลิตที่ใช้ การดูแลรักษา แนวกันชน จนกระทั่งเก็บเกี่ยว เก็บรักษาผลิตผล และบรรจุขาย นอกจากนี้ยังตรวจสอบเอกสารฟาร์ม ซึ่งได้แก่ บันทึกกิจกรรมการผลิต บันทึกการซื้อและใช้ปัจจัยการผลิต บันทึกการขายผลิตผลอินทรีย์ รวมทั้งเก็บเอกสารการขายผลิตผล เช่น ใบเสร็จรับเงิน เป็นต้น (สำนักงานมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์, 2559) โดยในเบื้องต้นเกษตรกรที่ขอตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์นั้น จะต้องยื่นแบบฟอร์มการสมัครพร้อมประวัติฟาร์ม/ที่ดิน แผนผังพื้นที่ฟาร์มให้กับหน่วยตรวจรับรอง และทำสัญญาตามข้อตกลงและนัดหมายวันเวลาผู้ตรวจรับรองเข้าตรวจแปลง ดังนั้น เพื่อความเป็นเกษตรกรอินทรีย์ที่สมบูรณ์แบบ เกษตรกรอินทรีย์จึงต้องกำกับตนเองในการจัดการการเพาะปลูกทั้งระบบ เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนที่ผู้ตรวจรับรองตามาตรฐานอินทรีย์สากลจะมาดำเนินการประเมิน ดังต่อไปนี้

การจัดการพื้นที่การเพาะปลูก (Detail of Areas Inspection) ซึ่งเกษตรกรจะต้องจัดการดูแลพื้นที่เพาะปลูกของตนเองให้พร้อมต่อการตรวจสอบตามเอกสารที่ยื่นสมัครไว้ โดยการจัดระเบียบพื้นที่การผลิตให้มีสถานที่เก็บเครื่องมือ แหล่งเก็บผลิตผล

แหล่งเก็บวัตถุดิบ ที่พักที่เป็นการเฉพาะ และการสร้างแนวกันชนทั้งทางดิน น้ำ และ อากาศ (การขุดคู หรือปลูกพืชยืนต้น และพืชล้มลุก) เพื่อป้องกันสารเคมีจากพื้นที่ทางการเกษตรอื่นๆ

การจัดการแหล่งน้ำ โดยเกษตรกรต้องจัดการแหล่งน้ำให้ปลอดภัยจากการปนเปื้อนสารเคมี ซึ่งผู้ประเมินจากหน่วยรับรองมาตรฐานจะเป็นผู้ตรวจสอบและตัดสินว่า แหล่งน้ำของเกษตรกรปลอดภัยจากสารเคมีและสารสังเคราะห์อื่นๆ หรือไม่ เกษตรกรอินทรีย์ทุกคนจึงต้องมีกระบวนการจัดการแหล่งน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกให้ปราศจากสารเคมีปนเปื้อน ถ้าเป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติ เกษตรกรต้องไม่ใช่แหล่งน้ำร่วมกับพื้นที่การเพาะปลูกที่ใช้สารเคมี หรือถ้าเกษตรกรใช้น้ำจากชลประทานต้องมีบ่อกักน้ำก่อนนำไปใช้ในการเพาะปลูก เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการประเมินตรวจวัดคุณภาพน้ำ ซึ่งต้องไม่อยู่ในภาวะเสี่ยงจากการปนเปื้อนสารเคมีและโลหะหนัก

การจัดการดินและปุ๋ย เกษตรกรจะมีการตรวจสอบดินว่าได้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ (ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยอินทรีย์สำเร็จรูป) ในการปรับปรุงดินเพื่อใช้ในการเพาะปลูกหรือไม่ โดยการทดสอบ (Testing) ด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ เพื่อป้องกันความเสี่ยงที่ดินจะปนเปื้อนจากสารเคมีเมื่อผู้ตรวจรับรองมาประเมิน รวมทั้งมีการตรวจสอบคุณภาพของดินในพื้นที่ว่ามีคุณภาพมากน้อยเพียงใด ซึ่งเกษตรกรต้องมีกระบวนการในการบำรุงรักษาหรือเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดินอย่างถูกวิธี เช่น การนำอินทรีย์วัตถุทั้งจากพืชและสัตว์ภายในฟาร์มมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการปรับปรุงบำรุงดิน และลดการใช้อินทรีย์วัตถุที่นำมาจากนอกฟาร์ม การไม่ทำลายอินทรีย์วัตถุโดยการเผาต่อซังหรือเศษวัสดุในแปลงเกษตร ส่วนปุ๋ยที่ใช้ก็ต้องเป็นปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด และน้ำหมักชีวภาพ การตรวจดินและปุ๋ยก็เพื่อให้แน่ใจว่าเกษตรกรมีการปรับปรุงดินและเตรียมดินที่ปลอดภัยจากสารเคมีหรือไม่

การจัดการเมล็ดพันธุ์และส่วนขยายเมล็ดพันธุ์ เกษตรกรต้องที่นำมาเมล็ดพันธุ์หรือส่วนขยายเมล็ดพันธุ์มาปลูกต้องผลิตจากระบบเกษตรอินทรีย์ และไม่ปรับปรุงพันธุ์โดยวิธีการทำพันธุ์วิศวกรรม รวมถึงพืชที่ถูกปลูกถ่ายยีน การตรวจตราจะมีขึ้นตามวงจรรอบการเพาะปลูกหรือกรณีพิเศษตามเหตุผลและความจำเป็น ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกษตรกรได้ตระหนักว่าความปลอดภัยต้องเริ่มจากเมล็ดพันธุ์ที่ปลอดภัยก่อนที่จะไปถึงขั้นตอนอื่นๆ

การจัดการและการป้องกันศัตรูพืช เกษตรกรต้องสร้างความสมดุลของสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติในพื้นที่เพาะปลูก เพื่อช่วยลดปัญหาการรบกวนจากแมลงศัตรูพืชโรคพืชและวัชพืช เช่น การปลูกพืชขับไล่แมลงเป็นพืชร่วมในแปลงปลูกพืช การปลูกผักหรือพืชอื่นหมุนเวียนกันแปลง เพื่อลดปัญหาการระบาดของโรคและแมลง การปลูกพืชให้เป็นที่อยู่ของสัตว์และแมลงที่เป็นศัตรูธรรมชาติ (ตัวห้ำ ตัวเบียน) หรือหากมีการใช้สารสกัดประเภทอื่นๆ ก็ต้องเป็นการสารสกัดที่ได้รับอนุญาตตามมาตรฐานในการป้องกันและกำจัดแมลง หนอนศัตรูพืชเท่านั้น โดยหน่วยประเมินก็จะทำหน้าที่ตรวจสอบในเรื่องนี้อย่างจริงจังเพราะถือว่ามีความเสี่ยงต่อการใช้สารเคมีทางการเกษตร

การจัดการแหล่งผลิต ซึ่งมาตรฐานได้สร้างเงื่อนไขเรื่องระยะเวลาของการได้มา ซึ่งการรับรองผลผลิต ซึ่งเกษตรกรต้องปฏิบัติตามมาตรฐานการผลิตอย่างน้อย 12 เดือน สำหรับการผลิตพืชล้มลุกและอย่างน้อย 18 เดือนสำหรับผลิตพืชยืนต้น เกษตรกรจึงต้อง

รักษาและดูแลความเป็นอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าวผลผลิตอาจจะตกต่ำอันเนื่องมาจากการปรับตัวของสภาพแวดล้อมและโครงสร้างของดินที่ยังไม่มีความอุดมสมบูรณ์เท่าที่ควรก็ตาม

ดังนั้นแล้ว การเตรียมการและการจัดการทุกอย่างให้มีความพร้อมต่อกระบวนการของการตรวจสอบเกษตรกรอินทรีย์จึงต้องพยายามสร้างระบบการเพาะปลูกให้เป็นไปตามเกณฑ์ต่างๆ ตามที่มาตรฐานได้กำหนดไว้ ซึ่งการตรวจสอบของผู้ตรวจรับรองนี้เองที่เป็นเงื่อนไขมาสู่การตรวจตราตนเอง (Self-surveillance) ของเกษตรกรเพื่อไม่ให้ตนเองดำเนินการบิดเบือนไปจากเกณฑ์มาตรฐาน ดังนั้น การตรวจตราตนเองจึงมิใช่การถูกบังคับหรือข่มขู่โดยผู้อื่น หากแต่เป็นการที่เกษตรกรรู้จักควบคุมตนเอง (Self-Control) อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องในฐานะผู้สร้างวินัยแห่งตัวตน (Self-Discipline)

นอกจากกระบวนการตรวจสอบที่ส่งผลต่อการตรวจตราตนเองของเกษตรกรแล้ว วิถีเกษตรกรอินทรีย์ตามมาตรฐานยังเกี่ยวพันไปถึงเทคโนโลยีแห่งอำนาจใน “การจดบันทึกและจัดเก็บเอกสาร” (Documentation) ซึ่งมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์สากลได้กำหนดให้มีผู้ตรวจรับรองทำหน้าที่ในการตรวจเช็คเอกสารทั้งหมดของฟาร์ม ซึ่งการตรวจเช็คเอกสารของผู้ตรวจรับรองนี้จะเป็นการยืนยันว่า เกษตรกรได้จัดเก็บเอกสารและจัดทำข้อมูลการผลิตของฟาร์มอย่างละเอียดครบถ้วนในทุกขั้นตอนตามข้อกำหนดของมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์หรือไม่ ฉะนั้นแล้ว สำหรับเกษตรกรที่ปรารถนาจะเป็นไปตามมาตรฐาน จึงต้องมีการจดบันทึกและจัดเก็บเอกสารทุกขั้นตอนตั้งแต่กระบวนการผลิตจนถึงกระบวนการจำหน่ายอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ไม่ว่าจะเป็นการจดบันทึกและจัดเก็บเอกสารเกี่ยวกับการซื้อปัจจัยการผลิตที่จะต้องแสดงให้เห็นแหล่งที่มา ชนิด และปริมาณ เช่น ใบซื้อ-ขายเมล็ดพันธุ์ เพื่อแสดงที่มาของเมล็ดพันธุ์นั้นว่าไม่ได้มาจากการตัดแต่งพันธุกรรม หรือแหล่งผลิตที่ปนเปื้อนรังสี หรือใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช บันทึกการใช้ปัจจัยการผลิตและบันทึกกิจกรรมฟาร์มที่แสดงให้เห็นรายละเอียดการใช้ปุ๋ย การปรับปรุงดินและการใช้สารปรับปรุงดิน การใช้สารป้องกันกำจัดศัตรูพืช เป็นต้น บันทึกรายละเอียดการเตรียมดิน เช่น วันที่และปริมาณปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมักและปุ๋ยพืชสด บันทึกรายละเอียดการทำปุ๋ยเพื่อปรับปรุงดิน เช่น วันที่และปริมาณการใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก กากน้ำตาล น้ำหมักชีวภาพ และสารชีวภาพกำจัดศัตรูพืช บันทึกรายละเอียดการเก็บเกี่ยว เช่น วันที่เก็บเกี่ยว นวดข้าว เก็บข้าว และส่งข้าว บันทึกรายละเอียดการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว เช่น ปริมาณปุ๋ยพืชสดที่ปลูก และพืชอื่นๆ ที่มีการปลูก เป็นต้น (เนตรดาว เถาวิล, 2556 : 126-127) รวมไปถึงเอกสารที่เกี่ยวกับการนำเข้า-ส่งออกปัจจัยการผลิต และใบเสร็จรับเงินที่เป็นเอกสารการขายผลิตผล เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ การจัดเก็บเอกสารและการจดบันทึกจึงเป็นเทคโนโลยีแห่งอำนาจอีกอย่างหนึ่งที่ควบคุมเกษตรกรอินทรีย์ เพื่อให้เกษตรกรได้ควบคุมตนเองทุกขั้นตอนผ่านเอกสารที่สามารถตรวจสอบได้ ภายใต้เหตุผลของการทำให้เกษตรกรสามารถคิดคำนวณเชิงตัวเลขเกี่ยวกับต้นทุน-ผลตอบแทนจากการผลิตและสามารถควบคุมค่าใช้จ่าย และทำให้การวางแผนการผลิตมีความรอบคอบและรัดกุมมากขึ้น

“การตัดสินเพื่อสร้างความเป็นปกติ” (Normalizing Judgment) วิถีเกษตรกรอินทรีย์ตามมาตรฐานสากลจะมีการตรวจสอบว่า เกษตรกรได้ละเมิดหรือมีการกระทำที่

เพียงเบนออกไปจากข้อกำหนดดกกฎเกณฑ์ภายใต้มาตรฐานสากลหรือไม่ หากมีก็จะพิจารณา
ลงโทษตามความรุนแรงของการละเมิด ตั้งแต่ทำหนังสือเตือน การดำเนินการตรวจพิเศษ
เพิ่มเติม การปรับเงิน การจำกัดสิทธิในการใช้ตราประทับผลการรับรอง จนไปถึงการถอด
ถอนการรับรอง (สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, 2559) อย่างไรก็ตาม การลงโทษ
ดังกล่าวนี้ไม่ได้มุ่งลงโทษในทางกายภาพ เพื่อการแก้แค้น (Retributive) หรือให้หลายจำ
เเจกเช่นการลงโทษอาชญากรโดยการจำขังในเรือนจำ หากแต่มุ่งที่จะเพื่อสร้างความเป็น
ปกติสำหรับความเป็นอินทรีย์และเกษตรกรอินทรีย์ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่
เหมาะสมในการผลิต ให้เป็นสิ่งที่ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ที่สังคมยอมรับมากกว่า การใช้
อำนาจในลักษณะนี้จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ชีวอำนาจ” (Bio-Power) ซึ่งทำให้เกษตรกร
ตระหนักที่จะกำกับควบคุมตนเองอย่างสม่ำเสมอในทุกขณะจิต ด้วยความเชื่อว่า การ
กระทำตามมาตรฐานอินทรีย์สากลจะสามารถนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีสุขภาพดี
และมีความสุข ในฐานะผู้ที่รู้จักดูแลตนเอง ห่วงใยผู้บริโภค และห่วงใยในสิ่งแวดล้อม
(Foucault, 1978 : 139)

ดังนั้น ในความเป็นจริงแล้ว มาตรฐานเกษตรอินทรีย์จึงเป็นกลไกที่ทำหน้าที่
ผลิตสร้างเกษตรกรอินทรีย์ในฐานะที่เป็นวัตถุของอำนาจ ความรู้ และความจริง จน
กลายเป็นผู้ผลิตที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์และได้รับการยอมรับว่า
มีความเป็นมืออาชีพที่สามารถผลิตสินค้าทางการเกษตรปลอดภัยในระดับสากล การ
ปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จึงเป็นผลผลิตของอำนาจที่เกษตรกรเป็นเสมือนร่าง
ทรงของอำนาจในการควบคุมหรือตรวจตราตนเองอย่างต่อเนื่อง ภายใต้อุดมการณ์ทุน
นิยมที่ชักใยชีวิตอยู่เบื้องหลัง อันมีรัฐและองค์กรเครือข่ายความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีจะ
อ้างความสมเหตุสมผลของการควบคุม โดยการทำให้สิ่งที่ไม่เป็นเกษตรอินทรีย์กลายเป็น
ประเด็นปัญหา เพื่อที่จะทำการระบุปัญหา จนนำไปสู่การสร้างความคิดแก่ผู้คนให้เห็น
ความสำคัญในวิถีเกษตรอินทรีย์ เช่น การระบุว่าปัญหาสุขภาพเกิดจากการใช้สารเคมีทาง
การเกษตร การนำเสนอตัวเลขปัญหานี้สินที่เกิดจากการผลิตที่ใช้สารเคมี และการทำให้
สารเคมีกลายเป็นปรปักษ์กับสิ่งแวดล้อม เมื่อการระบุปัญหาได้สร้างความชอบธรรมบน
ความสมเหตุสมผล จึงไม่แปลกนักหากรัฐบาลจะกำหนดให้เกษตรอินทรีย์เป็นวาระแห่งชาติ
และดำเนินการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติขึ้นมา (ฉบับที่ 1
พ.ศ.2551-2554 และฉบับที่ 2 พ.ศ.2555-2558 ฉบับที่ 3 พ.ศ.2559-2564) ซึ่ง
นอกจากแผนยุทธศาสตร์ฯ จะสร้างกลยุทธในปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของเกษตรกรแล้ว
เป้าหมายของแผนฯ ยังเป็นไปเพื่อยกระดับสินค้าเกษตรอินทรีย์ให้เป็นที่ยอมรับในระดับ
สากล ปฏิบัติการทางอำนาจจึงเกิดขึ้นอย่างครอบคลุมบนเครือข่ายความสัมพันธ์ทาง
อำนาจ (องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน องค์กรภาคประชาชน) ที่เกี่ยวข้องกับเกษตร
อินทรีย์ที่ร่วมกันสร้างความรู้ความเข้าใจ มีการดำเนินการฝึกอบรมเกษตรกรเพื่อให้รู้ว่
เกษตรอินทรีย์คืออะไร และการผลิตที่มีมาตรฐานต้องทำอะไรที่จะนำไปสู่การยกระดับ
สินค้าเกษตรอินทรีย์ให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล มาตรฐานเกษตรอินทรีย์จึงเป็นการ
สร้าง แบบแผนเหนือชีวิตให้กับเกษตรกรอินทรีย์ เพื่อให้กลายเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่จะ
สร้างผลิตภาพในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ดังนั้น เกษตรกรแต่ละคนเมื่อเข้าสู่การผลิตที่มี
มาตรฐานเพื่อการค้า จึงต้องสร้างวินัยในกระบวนการผลิต ต้องรู้ว่าจะใคร่การปฏิบัติที่

ถูกต้องตามมาตรฐานและการปฏิบัติแบบใดที่เป็นอื่นไปจากมาตรฐาน เมื่อเป็นเช่นนั้น วิถีเกษตรอินทรีย์บนความสัมพันธ์กับมาตรฐานจึงอาจจะมีได้เป็นเพียงเรื่องของการมีสุขภาพที่ดี หรือการปกป้องรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมดังเช่นที่สังคมรับรู้และเข้าใจกัน หากแต่เป็นความสลับซับซ้อนของอุดมการณ์ทุนนิยมที่ซ่อนตัวมากระบบเกษตรอินทรีย์ในการผลิตเพื่อการค้า การสร้างมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ให้เกิดขึ้นกับเกษตรกรจึงเป็นปฏิบัติการของอำนาจที่เข้ามาจัดการกับชีวิตเกษตรกรให้สามารถดำเนินวิถีการผลิต เพื่อการขายผลผลิตที่มีความปลอดภัยน่าเชื่อถือได้ เมื่อความจริงนี้ไหลเวียนจนสร้างการรับรู้ต่อสังคม ก็ยิ่งทำให้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์กลายเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความแข็งแกร่งให้กับระบบการค้าแบบทุนนิยม

ทางเลือกของการเป็นเกษตรกรอินทรีย์ในกระแสเกษตรอินทรีย์สมัยใหม่

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า เกษตรอินทรีย์ไทยสมัยใหม่เป็นระบบและกระบวนการของมาตรฐานสากลที่ยืนอยู่บนวิธีคิดแบบทุนนิยม ซึ่งทำให้เกษตรกรอินทรีย์กลายเป็นร่างกายและตัวตนที่สยบยอมต่ออำนาจ ความรู้ และความจริงของวิถีเกษตรอินทรีย์ อันเป็นการยากที่เกษตรกรอินทรีย์จะสามารถต่อรอง ต่อสู้ หรือตั้งคำถามได้ อย่างไรก็ตาม การเขียนบทความชิ้นนี้ก็ได้เพียงมุ่งนำเสนอประเด็นวิพากษ์ความเป็นอินทรีย์บนมาตรฐานดังที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยปัจจุบันแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังให้ความสำคัญกับการชี้ชวนให้เกิดการคิดวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ เพื่อนำไปสู่การเปิดมุมมองหรือโลกทัศน์ทางความคิดให้แก่สังคม ด้วยการเสนอทางออกสำหรับเกษตรกรอินทรีย์ในโลกสมัยใหม่เพื่อให้รู้เท่าทันปรากฏการณ์ทางสังคมและสามารถปฏิบัติตนได้อย่างฉลาดรู้ในฐานะ “เกษตรกรอินทรีย์ผู้รู้คิด” ที่มีความสามารถในการต่อรอง โดยไม่ตกเป็นผู้ถูกกระทำที่จำนนต่ออำนาจ ความรู้ และความจริงหนึ่งเดียวของวิถีเกษตรอินทรีย์สมัยใหม่อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด การก่อรูปเกษตรกรอินทรีย์ผู้รู้คิดจึงเป็นทางออกสำคัญที่ผู้เขียนต้องการจะนำเสนอ ซึ่งมีนัยสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง แม้ผู้เขียนจะเชื่อว่า เกษตรกรอินทรีย์ในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะตกอยู่ในปริมณฑลของอำนาจจากมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในโลกสมัยใหม่ หากแต่ผู้เขียนก็ได้มุ่งมาดปรารถนาจะให้เกษตรกรอินทรีย์ต่อต้านหรือปฏิเสธมาตรฐาน จนเลิกราจากการเป็นเกษตรกรอินทรีย์ไปเสียทั้งหมด ทั้งนี้เพราะผู้เขียนมองว่า ความเป็นอินทรีย์ของเกษตรกรนั้นควรจะเกิดขึ้นอย่างมีสุนทรียะตามแนวคิดของ มิเชล ฟูโกต์ ที่ได้เสนอทบทวนของความเป็นอัตบุคคล (Subjectivity) ที่มีอิสรเสรีภาพภายใต้จริยธรรมแห่งตัวตน (Ethical Subject) (Danaher, G., Schirato, T. and Webb, J., 2000 : 148) ฉะนั้นเกษตรกรอินทรีย์จึงไม่จำเป็นต้องสยบยอมต่อวิถีอินทรีย์สมัยใหม่ในทุกกระเปาะนิ้ว โดยเฉพาะกฎหรือหลักเกณฑ์ต่างๆ ของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งพร้อมจะทำให้เกษตรกรกลายเป็นร่างกายที่จำนนและเชื่อฟัง (Docile Body) โดยไม่ผ่านการคิดวิเคราะห์หรือการคิดสะท้อนย้อนกลับในลักษณะของการตรวจสอบตนเอง ดังนั้นแล้วเกษตรกรอินทรีย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์ผู้มีความคิดดีศรีจึงควรจะสามารถต่อรองกับกฎหรือกติกาเหล่านั้นได้ อย่างน้อยที่สุดตัวเกษตรกรก็ควรจะมีความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ รู้จักตั้งคำถาม และเจรจาต่อรองได้บ้าง เช่น เมื่อถึงช่วงของการตรวจสอบมาตรฐานของ ผู้

ตรวจสอบต่างประเทศและในประเทศ เกษตรกรก็ควรจะมึกระบวนการตอบได้ มีการโต้เถียง การตั้งข้อสงสัยต่อมาตรฐาน/ความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ/ตัวผู้เชี่ยวชาญ หรือกระทั่งไม่ปฏิบัติตามกฎบางอย่าง เพื่อให้กระบวนการตรวจสอบเป็นไปอย่างเป็นธรรมสำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีใช่เป็นการผูกขาดอำนาจไว้ที่ผู้เชี่ยวชาญและความรู้ว่าด้วยมาตรฐานของเกษตรอินทรีย์เท่านั้น

ประการที่สอง ในมุมมองของผู้เขียน ความเป็นเกษตรอินทรีย์นั้นมึรากฐานวิธีคิดมาจากเกษตรดั้งเดิมที่มีความสัมพันธ์อย่างสนิทแนบแน่นกับการพึ่งพาตนเอง ความพอเพียงและธรรมชาติที่บริสุทธิ์ ฉะนั้นเกษตรกรอินทรีย์จึงสามารถเป็นอัตบุคคลที่สามารถออกแบบชีวิตของตนเองได้บนวิถีปฏิบัติ การเรียนรู้ และประสบการณ์ของตนเอง โดยอาจจะไม่จำเป็นต้องยึดโยงกับมาตรฐานสากลที่องค์กรหรือบุคคลอื่นเป็นผู้กำหนด ทั้งนี้เนื่องจากความเป็นอินทรีย์โดยเนื้อแท้แล้วเป็นระบบชีวิตของเกษตรกร ซึ่งไม่เพียงแต่การผลิตเพื่อกำหนดและสร้างรายได้หรือมั่งคั่งในฐานะที่เกษตรกรอินทรีย์เป็นเพียงผู้ผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์เท่านั้น หากแต่เป็นวิถีที่แนบชิดกับชีวิตของเกษตรกรอย่างไม่อาจแยกขาดจากกันอย่างเป็นองค์รวม ฉะนั้นแล้วในความหมายนี้ ความเป็นอินทรีย์จึงมิได้หมายถึงการปฏิบัติตามกฎและมาตรฐานที่ถูกกำหนดมาแล้วอย่างจำนน หากแต่เป็นการกำหนดหรือออกแบบชีวิตที่เป็นอินทรีย์ของตนเองด้วยตัวของเกษตรกรผ่านการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น หากมีการปลูกพืชอินทรีย์ในพื้นที่จำนวนไม่มากและเป็นไปเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักภายใต้ความห่วงใยต่อระบบนิเวศ สุขภาพ การตระหนักถึงความปลอดภัยบนประโยชน์ต่อร่างกายของตนเองและครอบครัวแล้ว การปลูกไปตามกฎเกณฑ์ของมาตรฐานอาจไม่ใช่เป้าหมายสูงสุด หากแต่เป็นเป้าหมายความผาสุกของชีวิตที่ตระหนักต่อตนเองได้ว่า การเป็นเกษตรกรอินทรีย์นั้นเป็นไปเพื่ออะไร ซึ่งอาจเป็นวิถีที่มีความสอดคล้องกับความหมายของความพออยู่พอกินและชีวิตที่สัมพันธ์กับระบบธรรมชาติ โดยไม่จำเป็นต้องนำกฎเกณฑ์จากภายนอกเข้ามากำหนดความเป็นไปของวิถีอินทรีย์ไปเสียทั้งหมด ดังนั้น เกษตรกรอินทรีย์ก็ควรจะสามารถสร้างตนเองให้เป็นอัตบุคคลที่มีสุนทรียะจากการได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ การประกอบสัมมาอาชีพด้วยความรักและศรัทธาอย่างจริงใจ บนความเป็นอิสระจากกฎเกณฑ์ หรือมาตรฐานที่ผู้อื่นเป็นคนกำหนด หรือแม้แต่การทำงานภายใต้ความคาดหวังในผลประโยชน์ทางจิตใจที่ไม่ใช่เพียงทางกายภาพหรือเงินทอง การเปิดพื้นที่ของความหมายการเป็นเกษตรกรอินทรีย์เช่นนี้ อาจส่งผลให้เกิดการขยายตัวของวิถีเกษตรอินทรีย์ให้มากขึ้นในสังคมไทย มากกว่าการทำให้เกษตรกรมองเห็นเพียงกฎเกณฑ์ของการควบคุมอันเข้มข้นที่ทำให้หลายคนต้องล่าถอยและล้มเลิกความคิดในการทำเกษตรอินทรีย์ไปโดยปริยาย

ประการที่สาม เมื่อวิถีเกษตรอินทรีย์ในสังคมสมัยใหม่มุ่งเน้นไปที่การกำกับให้เกษตรกรปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อย่างเคร่งครัดมากที่สุด เพื่อนำไปสู่การรับรองว่าเกษตรกรคนนั้นเป็นเกษตรกรอินทรีย์ที่เข้มข้น อันมึผลต่อการได้รับการรับรองมาตรฐาน และการจำหน่ายผลผลิตที่ได้ราคาสูงกว่าเกษตรกรคนอื่นๆ วิถีอินทรีย์ในสังคมไทยปัจจุบันจึงผูกขาดอยู่กับระบบทุนนิยมที่สร้างตัวตนใหม่ให้เกษตรกรกลายเป็นตัวตนที่มุ่งเน้นวัตถุและเงินตรามากกว่าสุนทรียะในชีวิต ซึ่งต้องผลิตให้ได้มากที่สุด จำหน่ายให้ได้มากที่สุดเพื่อให้ได้รายได้มากที่สุด ปรากฏการณ์เช่นนี้ทำให้เกษตรกรอินทรีย์

สมัยใหม่ต้องกลายเป็นวัตถุในระบบแรงงานของรัฐไปโดยปริยาย วิธีเกษตรกรอินทรีย์จึงเป็นวิธีที่ถูกกำกับควบคุมอย่างยับยั้งโดยยากจะแสวงหาความสุขได้ ซึ่งหากมองในทางกลับกัน วิธีการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตเกษตรกรอินทรีย์สู่ผู้บริโภคก็ไม่ควรถูกตอกตรึงไว้กับเป้าหมายแบบใดแบบหนึ่งมากเกินไป หากแต่เกษตรสามารถต่อรองตนเองบนความสมดุลระหว่างเป้าหมายทางเศรษฐกิจและเป้าหมายในความสุขของชีวิต บนความสัมพันธ์ทางการตลาดในอีกมิติหนึ่งที่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้ เช่น การสร้างเครือข่ายการตลาดแบบไว้นื้อเชื่อใจในฐานะที่เป็นตลาดท้องถิ่นและตลาดทางเลือกอื่นๆ ที่ผู้ผลิตและผู้บริโภคมีความสัมพันธ์กันทางตรงโดยไม่ผ่านระบบเกษตรกรอินทรีย์แบบพันธะสัญญาที่มีกลุ่มธุรกิจเอกชนเป็นผู้ควบคุมและใช้มาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์เป็นเครื่องมือในอีกทอดหนึ่ง มากไปกว่านั้น การสร้างตลาดทางเลือกยังเป็นการส่งเสริมการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม หากสามารถทำให้สินค้าเกษตรกรอินทรีย์ในอีกความหมายหนึ่งเกิดขึ้นบนความยอมรับของผู้คนในสังคม โดยการที่ผู้ผลิตสามารถสื่อสารกันทางตรงเพื่อสร้างความไว้นื้อเชื่อใจบนความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันได้ สินค้าอินทรีย์ก็อาจเป็นสินค้าที่มีราคาถูกลงเพราะไม่ต้องแบกรับต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายในกระบวนการประเมินความเป็นอินทรีย์และการลงทุนในปัจจัยการผลิตจำนวนมากเพื่อสร้างปริมาณผลผลิตให้มีกำไรสูงสุด เมื่อสินค้าเกษตรกรอินทรีย์ราคาถูกลงก็ทำให้ผู้คนในสังคมสามารถเข้าถึงความเป็นอินทรีย์ได้อย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น ดีกว่าปล่อยให้สินค้าเกษตรกรอินทรีย์กลายเป็นสินค้าที่บ่งบอกความเป็นชั้นชนทางสังคมหรือเป็นเพียงสัญลักษณ์ของความไม่เสมอภาคในความเป็นเกษตรกรอินทรีย์

บทสรุป

เกษตรกรอินทรีย์ในวิธีการผลิตเพื่อการค้า ถูกทำให้วัตถุของอำนาจและความรู้เพื่อตอบสนองอุดมการณ์ทุนนิยม โดยมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ในฐานะที่เป็นปฏิบัติการอำนาจของวิธีการผลิตเพื่อการค้า ได้เข้ามาสร้างกระบวนการกำกับควบคุมความคิดและกิจกรรมการผลิตของเกษตรกร โดยการควบคุมนี้อาจทำผ่านกิจกรรมในหลายมิติ ตั้งแต่การฝึกอบรมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ การส่งเสริมของหน่วยงานภาคเอกชนที่ดึงชาวนาเข้าไปเป็นผู้ผลิตตามแบบแผนของมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ จนทำให้มาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ถูกแจกจ่าย/เผยแพร่และไหลเวียนอยู่ในวิธีการเกษตรกรอินทรีย์ และที่สำคัญมาตรฐานได้ผลิตเทคโนโลยีทางอำนาจ ซึ่งส่งผ่านกระบวนการตรวจสอบอันยังผลให้เกษตรกรต้องตรวจตราและติดตามตนเองอย่างต่อเนื่อง จะต้องทำการจดบันทึกและจัดเก็บเอกสารอย่างละเอียดและรัดกุม เพื่อรอการประเมินและตัดสินจากผู้เชี่ยวชาญตามกลไกของมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ ในอันที่จะบ่งบอกว่าสิ่งใดคือความเป็นปกติวิสัยของการเป็นเกษตรกรอินทรีย์ ดังนั้น เจตจำนงของมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ จึงต้องการสร้างเกษตรกรที่มีร่างกายอันแข็งแกร่งและพร้อมที่จะกำกับติดตามตนเองตามมาตรฐาน เพื่อให้ตนเองเป็นผู้ได้รับการรับรองว่าเป็นผู้ผลิตที่เชื่อถือได้ในความปลอดภัยจากสารเคมีจนผู้บริโภคมีความเชื่อมั่นและพร้อมที่จะซื้อสินค้าของเกษตรกรที่ผ่านการรับรองมาตรฐาน ดังนั้น มาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์จึงเป็นเครื่องมือที่ถูกทำให้เชื่อว่า หากเกษตรกรอินทรีย์คนใดผ่านการประเมินรับรองตามมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์แล้ว ก็จะกลายเป็นเกษตรกรอินทรีย์

มีอาชีพและเป็นเกษตรกรที่มีความเข้าใจในระบบเกษตรอินทรีย์มากกว่าผู้อื่น จนทำให้เกษตรกรมีความเชื่อมั่นและเชี่ยวชาญตัวเองให้เป็นผู้ที่มีวินัย ควบคุมตนเองได้ แม้ว่าในเบื้องต้นเกษตรกรจะต้องถูกตรวจตรา ประเมินเพื่อตัดสินความเป็นปกติตามมาตรฐานก็ตาม แต่ท้ายที่สุด เมื่อความเป็นมาตรฐานได้เกิดขึ้นกับเกษตรกร เกษตรกรก็พร้อมที่จะกำกับควบคุมตนเองอย่างสม่ำเสมอในทุกขั้นตอนการผลิต แม้ว่าจะไม่มีผู้มีอำนาจมาตรวจตรา ประเมินตัดสิน หรือมีผู้อื่นมาจ้องมองกระบวนการผลิตก็ตาม

อย่างไรก็ตาม ในบทความชิ้นนี้ ผู้เขียนไม่ได้มุ่งสร้างข้อสรุปเพื่อให้คำอธิบายของผู้เขียนกลายเป็นความจริงแก่สังคมว่า เมื่อเกษตรกรคนใดปรารถนาจะก้าวเข้าสู่เส้นทางของวิถีเกษตรอินทรีย์แล้วนั้น เกษตรกรทุกคนล้วนต้องกำกับและสร้างวินัยแก่ตนเองบนข้อกำหนดหรือมาตรฐานเกษตรอินทรีย์โดยไร้ทางเลือก หรือต้องมีชีวิตอยู่ภายใต้วิธีการผลิตเพื่อการค้าภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยมอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดไปเสียทั้งหมด หากแต่ผู้เขียนเชื่อว่า เกษตรกรอินทรีย์สามารถที่จะสร้างตนเองให้เป็น ผู้ที่รู้เท่าทันอำนาจของสังคมที่พยายามเข้ามากำกับและควบคุม ผ่านการเป็นเกษตรกรที่มีทางเลือกในชีวิตและมีสิทธิในการออกแบบชีวิตของตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องสวมรับความจริงแบบใดแบบหนึ่งที่ตายตัวในการสร้างความเป็นเกษตรกรอินทรีย์ อันเป็นสิ่งสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของมนุษย์ที่ไม่อาจจะมองแบบเหมารวมหรือลดทอนความหมายให้เป็นแบบใดแบบหนึ่งได้

Notes

¹ ยกตัวอย่างเช่น รายวิชาหลักการเกษตรอินทรีย์ (อช 02007) สารการประกอบอาชีพ หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551, หลักสูตรวิทยาศาสตร์สหบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเกษตรอินทรีย์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาต่างประเทศ

- Best, Shaun. (2001). *A Beginner's Guide to Social Theory*. London: Sage.
- Canoy, Martin. (1993). *The State and Political Theory*. New Jersey: Princeton.
- Danaher, G., Schirato, T. and Webb, J. (2000). *Understanding Foucault*, London: Sage Publications.
- Edward, Richard C; Reich, Micheal; & Weisskopf. (1986). *The Capitalist System*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Foucault, Michel. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison*. London: Penguin.
-(1978). *The History of Sexuality, Vol. I: An Introduction*, (Robert Hurley, Trans.). New York: Pantheon.
-(1988). *Technologies of the self*. In L.H. Martin, H. Gutman

and P.H. Hutton (Eds.), *Technologies of the self: A seminar with Michel Foucault* (pp.16–49). Amherst, MI: University of Massachusetts Press.

Holton, Robert (2003). Max Weber and the Interpretative Tradition. In Gerard Delanty and Engin F. Isin (Eds), *Handbook of Historical Sociology* (pp. 27-38). London: Sage.

เอกสารภาษาไทย

- กระทรวงพาณิชย์. (24 กรกฎาคม 2558). *เอกสารสรุปผลการสัมมนาวิชาการ Organic Symposium 2015*. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2559 จาก www.organicnaturalexpo.com/download/symposium_summarize.pdf
- กรีนเนท. (15 กุมภาพันธ์ 2559). *อีกปีที่เกษตรอินทรีย์โลกขยายตัวต่อเนื่อง : แล้วประเทศไทยจะตามทันหรือไม่*. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2559 จาก <http://www.greennet.or.th/news/1834>
- เนตรดาว เกาวิล. (2554). *เฮ็ดอยู่ แต่บ่พอกิน : คำถามว่าด้วยการพึ่งตนเองของชาวนาเกษตรอินทรีย์ในยุคโลกาภิวัตน์และการพัฒนา*. วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา, 30 (2): 81-110
-(2556). *การสร้างความเป็นมาตรฐานในระบบเกษตรอินทรีย์*. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 25 (1): 107-137.
- พันธ์จิตต์ สีเหนียง. (2555). *เกษตรอินทรีย์*. เอกสารประกอบการสอน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- สุพจน์ บุญแรง. (2552). *คุณภาพและความปลอดภัยทางอาหารของผักอินทรีย์สดพร้อมบริโภค*. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์.
- สุภางค์ จันทวนิช. (2553). *ทฤษฎีสังคมวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์. (2559). *มาตรฐานเกษตรอินทรีย์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2560 จาก <http://www.actorganic-cert.or.th>

Translated Thai References

- Boonrang, Supot (2009). *Quality and safety of fresh and ready-to-eat organic vegetables*. Chiang Mai: Chiang Mai Sang Sin Printing House
- Chantavanich, Supang. (2010). *Sociological theories*. Bangkok : Chulalongkorn University Press.
- Greenet. (February 15, 2016). *Another year in organic agriculture continues to grow : will Thailand keep up?*. Retrieved on 25 October 2016. From <http://www.greennet.or.th/news/1834>

- Ministry of Commerce. (July 24, 2015). *Summary Report on the Seminar on Organic Symposium 2015*. Retrieved on 25 October 2016. From www.organicnaturalexpo.com/download/symphosium_summarize.pdf
- Si-nearg, Punchit. (2012). *Organic Agriculture*. Handouts. Bangkok: Kasetsart University.
- Taotawin, Natedao. (2011). Do but not enough to eat : The Question of Self-Reliance by Farmers in Organic Agriculture in the Globalization and Development Era. *Journal of Sociology, Anthropology*, 30 (2): 81-110.
- (2013). Standardization in Organic Farming Systems. *Journal of Social Science* Chiang Mai University, 25 (1): 107-137.
- Office of Organic Agriculture Standards. (2016). Organic Agriculture Standards. Retrieved May 3, 2560 From [http:// www.actorganic-cert.or.th](http://www.actorganic-cert.or.th)